

## Відгук

**офіційного опонента доктора політичних наук, професора, професора кафедри політології та державного управління Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича Ротар Наталії Юріївни на кваліфікаційну наукову працю Харитонюк Орісі Леонідівни виконану на тему «Вплив децентралізації влади на розвиток партисипативної демократії в Україні» та подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія**

*Актуальність теми дослідження.* Актуалізація політичного та наукового дискурсів децентралізації влади на межі ХХ–ХХІ ст. акцентувала увагу і науковців, і політиків на тому, що в умовах глобалізації для національних держав особливого значення набуває проблема забезпечення ефективності вирішення конкретних проблем розвитку на регіональному та локальному рівнях. Ця тенденція, що була концептуалізована У. Беком як глокалізація, визначила необхідність розгортання процесів децентралізації влади в унітарних державах. В Україні ці процеси, що відбувалися у формі реформи децентралізації влади, в часі поєдналися з необхідністю інтеграції інструментів партиципаторної демократії в політичні практики локальних спільнот – територіальних громад. Одночасність процесів децентралізації та опанування логіки партиципаторної демократії визначили необхідність визначення меж та можливостей механізму партисипації на локальному рівні.

В сучасній політичній науці є чимало досліджень, присвячених вивченню окремих аспектів і децентралізації, і партисипативної демократії, але фокусування дослідницького інтересу О. Л. Харитонюк на вивченні впливу децентралізації влади на розвиток партисипативної демократії в Україні та взаємозалежності цих явищ, належних до поля політичного, є актуальним завданням наукового пошуку.

Дисертація О. Л. Харитонюк виконана в рамках науково-дослідницьких тем кафедри політології та публічного управління ВНУ імені Лесі Українки, а саме: «Публічна служба в умовах реформування публічного управління і децентралізації» (номер державної реєстрації – 0119U001839) та «Інституційні зміни процесу демократичних трансформацій в Україні: Волинь» (номер державної реєстрації – 0119U001842).

*Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.* Процес вивчення впливу децентралізації влади на розвиток партисипативної демократії в Україні, здійснений О. Л. Харитонюк, спрямований на досягнення мети дослідження: здійснити «комплексний політологічний аналіз стану партисипативної демократії в Україні на рівні територіальних громад та впливу реформи децентралізації влади на її розвиток на прикладі Волинської області» (с. 21), конкретизованої в дослідницьких завданнях, що відобразили недостатньо вивчені частини предмету дослідження (с. 21–22). Авторська логіка дослідження відтворена у його структурі та розгортається через послідовне висвітлення проблеми партисипативної демократії у науковій літературі, теоретико-методологічних засад дослідження демократії участі та децентралізації влади, впливу української політичної культури на розвиток партисипативної демократії та її політико-правове забезпечення, визначення характеристик процесу активізації територіальних громад у ході децентралізації у Волинській області та перспектив вдосконалення форм громадської участі на прикладі Польщі та Чехії.

Окреслюючи особливості партисипативної демократії як об'єкту наукового дослідження, О. Л. Харитонюк робить висновок, що в сучасній політичній науці ця проблема активно вивчається, однак недостатньо дослідженою залишається «роль територіальної громади як суб'єкта реалізації громадської участі» (с. 93) та суб'єкта політичних відносин у процесах децентралізації влади. Відповідно, на думку авторки, потребує більш предметного дослідження питання характеру, інтенсивності та результатів

впливу реформи територіальної організації влади та реформи місцевого самоврядування на роль територіальних громад у розвитку моделі партисипативної демократії в Україні. Здобувачка обґрунтовує таку необхідність тим, що на сьогодні територіальні громади є первинним суб'єктом системи місцевого самоврядування, що мають свої економічні, культурні, територіальні та історичні особливості. Серед таких особливостей, визначальною, як зазначає О. Л. Харитонюк, є громадоцентризм, що проявляється в політичному процесі України як схильність до самоврядування та самоорганізації. На думку здобувачки саме громадоцентризм є основою процесу децентралізації в Україні та відрізняє українське суспільство від авторитарних суспільств.

Важливою частиною дослідження О. Л. Харитонюк є та, що присвячена вивченню процесу активізації територіальних громад розгортанні реформи децентралізації влади у Волинській області. Обґрунтовуючи роль громадської участі у процесі формування об'єднаних територіальних громад, здобувачка наголошує на важливості в цих процесах «представників центральної та місцевої влади, експертів, науковців та громадян» (с. 94). На основі аналізу розмаїття форм громадської участі, дисертантка обґрунтовує пріоритетність вивчення звернень громадян, загальних зборів громадян, місцевих ініціатив, органів самоорганізації населення, громадських слухань, бюджету участі та е-петицій, а систематизація окремих кейсів була покладена нею в основу висновку про те, що «волинські громади мають позитивний досвід реформування в економічній, юридичній та культурній сферах. Саме завдяки активній участі громадян, представників громадянського суспільства, науковців, політиків державного та місцевого рівнів, Волинська область часто лідирує у загальнодержавних конкурсах та проектах» (с. 114). Дослідження протестної участі у контексті реформи децентралізації влади на Волині О. Л. Харитонюк здійснює звернення до розгортання адміністративної частини реформи децентралізації, відображеної у Волинській області, зокрема і в протестних акціях «з приводу або ліквідації громад, або їх приєднання до

міських ОТГ, що у свою чергу показує те, що мешканці готові відстоювати свої права у законний, мирний спосіб» (с. 120). Вивчення взаємовпливу між діяльністю політичних партій та проявами громадської участі (с. 120–126) в процесі реалізації реформи децентралізації влади О. Л. Харитонюк здійснює через артикуляцію проблеми виборів до органів місцевого самоврядування. Результати вивчення даного виміру досліджуваної проблеми дозволили сформулювати висновок про те, що «представники певних політичних проєктів, часто використовували можливості, які надає реформа місцевого самоврядування, радше для задоволення своїх політичних амбіцій, аніж для активізації громадян» (с. 124). Результатом здійсненого в дисертаційному дослідженні аналізу ролі інститутів громадянського суспільства в активізації мешканців територіальних громад (с. 126–134), є означення потенціалу «професійної команди експертів, громадських діячів, науковців, журналістів та активних мешканців, за допомогою яких змінюється життя в громадах України та посилюється вплив громадянського суспільства на важливі державотворчі процеси в Україні» (с. 134).

Здійснене О. Л. Харитонюк дослідження чеського досвіду залучення громадян до участі у місцевому самоврядуванні та вивчення особливостей розвитку партисипативної демократії в Республіці Польща завершується висновком про те, що досвід цих країн може бути використаний для посилення ролі партисипативних практик в територіальних громадах України. Зокрема авторка пропонує: по-перше, створити департаменти, відділи або запровадити окрему посаду, що сприяє посиленню та стабілізації інструментів громадської участі в територіальних громадах, по-друге, створювати муніципальні мобільні додатки та інші цифрові засоби розгортання форм участі членів громади у вирішенні проблем локального розвитку (с. 169).

*Достовірність та наукова новизна отриманих результатів.* Достовірність отриманих результатів дослідження забезпечена використанням низкою методологічних підходів та методів дослідження політики. Зокрема, О. Л. Харитонюк у вступній частині роботи декларує використання

інституційного історичного, системного, порівняльного методів, а також методів контент-аналізу, опитування та інтерв'ювання.

Вивчення тексту кваліфікаційної наукової праці О. Л. Харитонюк засвідчує наявність у викладених в ній положеннях, висновках та рекомендаціях наукової новизни, яка, на нашу думку, полягає, в: обґрунтуванні (на прикладі Волинської області) позитивного впливу реформи місцевого самоврядування та територіальної організації влади на розвиток партисипативної демократії; доведенні орієнтації українського суспільства на громадоцентризм, що проявляється у схильності до самоврядування та самоорганізації та набув форми активного добровільного об'єднання громад; визначенні важливості стратегічного розвитку цифровізації послуг у територіальних громадах. Слушним та обґрунтованим видається розвиток ідей про еволюцію громадської участі в процесі децентралізації влади, залежно від типу громади (міська, сільська, селищна) та її територіального розташування.

*Повнота викладу основних положень дисертації в опублікованих працях.* Основні результати здійсненого О. Л. Харитонюк дослідження, його положення, висновки, практичні рекомендації опубліковані у 17 наукових публікаціях, з яких: 5 – у наукових фахових виданнях з політичних наук, що належать до категорії Б, 1 – в закордонному виданні, 11 – у збірниках матеріалів всеукраїнських та міжнародних наукових та науково-практичних конференцій. Вимоги до кількості, обсягу та змісту наукових публікацій, необхідних для захисту кваліфікаційної наукової праці для здобуття наукового ступеня доктора філософії О. Л. Харитонюк дотримані. Аналіз рукопису кваліфікаційної наукової праці та наукових публікацій вказує на відповідність змісту публікацій основним положенням дисертації.

*Дотримання вимог академічної доброчесності.* Використовуючи ідеї, розробки, твердження, емпіричні дані та результати досліджень інших науковців у своїй дисертації, О. Л. Харитонюк здійснює посилання на відповідні джерела інформації. В дисертації не виявлено ознак академічного плагіату, інших порушень академічної доброчесності, що могли б поставити

під сумнів самостійний характер виконання автором дослідження, результати якого викладені у кваліфікаційній науковій праці.

Дисертація О. Л. Харитонюк, подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, відповідає більшості встановлених вимог до змісту та оформлення академічних текстів. Вона написана доступною для розуміння її положень мовою, зміст дисертації відповідає меті та завданням дослідження, а наявність наукових результатів дає підстави для висновку, що вона є завершеною, самостійно виконаною науково-дослідною роботою.

*Теоретичне та практичне значення результатів і висновків дисертації, пропозиції щодо їх використання.* Теоретичне значення основних положень, результатів та висновків дисертації полягає в тому, що вони можуть бути використані: (1) зацікавленими сторонами та суб'єктами процесу розгортання інструментів партисипації в територіальних громадах України; (2) під час підготовки здобувачів вищої освіти першого та другого рівнів за спеціальністю 052 Політологія. Висновки, сформульовані в дисертації, також можуть бути використані для подальшого наукового вивчення предмету дослідження.

*Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.* Відзначаючи достатній рівень концептуального осмислення проблеми впливу децентралізації влади на розвиток партисипативної демократії в Україні та загалом позитивно оцінюючи результати та висновки здійсненого О. Л. Харитонюк наукового дослідження, вважаємо за необхідне висловити окремі зауваження до тексту дисертації та побажання щодо подальшої наукової роботи його авторки.

По-перше, варто було більш чітко сформулювати предмет дослідження. О. Л. Харитонюк визначає його як «вплив децентралізації влади на становлення, розвиток та перспективи партисипативної демократії на рівні територіальних громад в Україні: регіональний досвід» (с. 21). Таке формулювання, по-перше, не відсилає до кейсів Польщі та Чехії, по-друге,

опирається на категорію «перспективи партисипативної демократії», яка належить до результатів дослідження, а не його предмету.

По-друге, застереження викликає структура першого розділу дисертації. На нашу думку, початок викладу матеріалу має розпочинатися з аналізу методології дослідження (у дисертації – це підрозділ 1.2), а після цього має здійснюватися аналіз стану наукового вивчення проблеми партисипативної демократії в контексті процесів децентралізації влади (дисертації – це підрозділ 1.2). Такий підхід дозволяє чітко визначити не тільки методи, але й методологічні засади дослідження та відстежити опертя конкретних науковців на окреслене коло методологічних підходів. Застосований авторкою підхід залишив відкритими низку методологічних питань. По-перше, це питання невизначених методологічних рамок дослідження процесів децентралізації, які традиційно визначаються концептами фіскального федералізму, державного управління та політичних теорій, кожна з яких актуалізує певний аспект децентралізації, що може вивчатися відокремлено від інших. По-друге, це фактичне ототожнення понять політична участь, громадська участь та громадянська участь, які чітко розмежовані саме на методологічному рівні засобами теоретико-концептуальної деталізації політичної науки (с. 27, 32). По-третє, невизначеними залишилися й методологічні принципи, на які опирається авторка дослідження, звертаючись до вивчення впливу української політичної культури на розвиток партисипативної демократії (підрозділ 1.3). Як наслідок, О. Л. Харитонюк позиціонує громадоцентризм як політичну орієнтацію українського суспільства (с. 23), тоді як цей здобуток українського соціуму є результатом специфічного перетину та накладання пізнавальних, оцінювальних й емоційних політичних орієнтацій з механізмами їх формування та динаміки (політичні міфи, символи, традиції, форма функціонування політичних інститутів тощо).

По-третє, ми вітаємо обраний О. Л. Харитонюк підхід до дослідження впливу децентралізації влади на розвиток партисипативної демократії в Україні, в основу якого покладено case-study. Фактично авторка опирається на

три кейси розгортання практик партисипативної демократії – Волинська область України, Чехія та Польська Республіка. Але такий підхід був би більш продуктивним, якби ці кейси були рівнозначними, тобто, предмет дослідження вивчався через кейси України, Польщі та Чехії, або через кейси Волинської області та окремих адміністративно-територіальних одиниць Польщі та Чехії.

По-четверте, більшої уваги варто було приділити деталізації процесу поширення практик партисипативної демократії в Україні загалом. Досягти цього можна було шляхом більш ретельної роботи над структурою дисертації. На нашу думку, винесення підрозділів 1.3 та 1.4 в окремий розділ та його посилення шляхом узагальнення практик партисипації в громадах України дозволило б: (1) уникнути надмірного обсягу тексту першого розділу дисертації; (2) зрозуміти особливість та визначити чинники першості Волинської області, про яку йдеться у другому розділі дисертації, що можливо тільки в контексті цілісної уяви про процеси децентралізації в Україні.

По-п'яте, авторка дисертаційного дослідження не завжди коректно використовує категорії та поняття сучасної політичної науки, наприклад, «займається партисипативною демократією» (с. 23), «місцеве самоврядування держави» (с. 27); «у науковій літературі існує багато різновидів партисипативного врядування» (с. 31); «у ході децентралізації» (с. 17).

По-шосте, ми погоджуємося з О. Л. Харитонюк в тому, що поняття «партисипативна демократія часто вживається поряд з такими поняттями як «громадянин», «громадянство», «громадянськість», «громадськість», оскільки мають певний безпосередній зв'язок» (с. 52). Але, на нашу думку, більш актуальним та доречним було б висвітлення міркувань авторки не про громадянство в Старому Римі, а про право обирати та бути обраними до органів місцевого самоврядування, яке сьогодні у Великій Британії та окремих державах-членах Європейського Союзу не завжди асоціюється зі статусом громадянина та громадянства.

По-сьоме, позиціонуючи політичну суб'єктність територіальних громад України, з чим ми абсолютно погоджуємося, авторка дисертації екстраполює



цю ідею на процес партисипації, що відбувається всередині громади, коли принципове значення має суб'єктність члена територіальної громади, а не самої громади. Відповідно, складається враження, що в територіальних громадах України різні форми партисипації застосовують не їх мешканці, а громада загалом.

По-восьме, підрозділ 2.2 має назву «Протестна участь у контексті здійснення реформи децентралізації». Потребує пояснення, які саме виміри громадської, а не політичної, участі генерують потенціал протесту. Хто є суб'єктом і об'єктом протесту? Власне актуалізовані авторкою приклади вказують на прояви протестної моделі політичної (а не громадської) участі, адже їх об'єктом є політичні інститути та процеси.

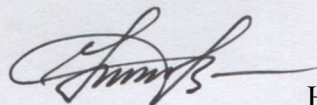
По-дев'яте, текст дисертації містить певні ознаки, нехарактерні для наукового дослідження: (1) він перевантажений цитуванням; (2) містить фото діаграм та малюнків, які не згенеровані автором, відповідно до вимог, що висуваються до шрифту та формату; (3) активне посилення на тексти навчальних посібників та підручників у методологічній частині дисертації.

Однак, зазначені недоліки та дискусійні положення принципово не впливають на достатній рівень здійсненого О. Л. Харитонюк дослідження. Її дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 052 Політологія, виконана на тему «Вплив децентралізації влади на розвиток партисипативної демократії в Україні» є самостійним, завершеним науковим дослідженням, яке характеризується актуальністю, науковою новизною, має теоретичне та практичне значення, що відображено в наукових публікаціях автора. Кваліфікаційна наукова праця О. Л. Харитонюк відповідає вимогам пунктів 6, 7, 8, 9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України № 44 від 12 січня 2022 р. (зі змінами, внесеними згідно з Постановою Кабінету Міністрів України № 431 від 21.03.2022 р.), тому її авторка Харитонюк Оріся Леонідівна заслуговує

на присудження наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05  
Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 052 Політологія.

**Опонент:**

Доктор політичних наук, професор,  
професор кафедри політології та державного  
управління Чернівецького національного  
університету імені Юрія Федьковича



Наталія РОТАР

